

VI. Transformacja polityczna VI. Політичні трансформації

Natalia Minenkowa

Doniecki Uniwersytet Narodowy

LUSTRACJA NA UKRAINIE ЯКО ЧЫННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМОВЕЇ

Autor przedstawia aspekty teoretyczne lustracji, m. in. różne podejścia do jej traktowania, a także specyfikę praktyk lustracyjnych w XX wieku. Autor przeanalizował treść trzech projektów ustaw lustracyjnych, podanych do Rady Najwyższej Ukrainy w 2005 roku. Stwierdza się, że praktyka lustracyjna XX wieku jest ważnym mechanizmem transformacji systemowej, zabezpieczającym legitymność „nowej” władzy w okresie przejściowym, ale za czas istnienia niezależnej Ukrainy tematyka lustracyjna nigdy nie była aktualnym trendem politycznym. Temat ten jest ważny tylko dla stronnictw praworadykalnych i populistycznych, które chcą za pomocą procedur lustracyjnych zwalczyć swych oponentów politycznych i osobistych

Słowa kluczowe: lustracja, postkomunizm, transformacja, Europa Środkowo-Wschodnia, Ukraina.

Natalia Minenkowa. Люстрація в Україні як чинник системної трансформації.

Rozglądają się teoretyczne aspekty люстрації, зокрема різні підходи у трактуванні, а також специфіка люстраційної практики в XX ст. Аналізується зміст трьох проектів законів про люстрацію, поданих до Верховної Ради України у 2005 р. Автор стверджує, що люстраційна практика у XX ст. є важливим механізмом системної трансформації, що забезпечує легітимність «нової» влади у перехідний період, але за період незалежності України люстраційна тематика ніколи не була актуальним політичним трендом. Вона існує виключно у полі право-радикальних та популістських політичних угруповань, які бажають використати люстраційні процедури задля зведення політичних й особистих рахунків з опонентами.

Ключові слова: люстрація, посткомунізм, трансформація, Центрально-Східна Європа, Україна.

Natalia Minenkowa. Люстрация в Украине как фактор системной трансформации.

Rассматриваются теоретические аспекты лustrации, в частности, разные подходы к ее трактовке, а также специфика лustrационной практики в XX в. Анализируется содержание трех проектов законов о лustrации, поданных для рассмотрения в Верховной Раде Украины в 2005 г. Автор утверждает, что лustrационная практика в XX в. является важным механизмом системной трансформации, обеспечивающим легитимность «новой» власти в переходный период, но за время независимости Украины лustrационная тематика никогда не была актуальным политическим трендом. Она существует исключительно в поле праворадикальных и популистских политических сил, которые стремятся использовать лustrационные процедуры для сведения политических и личных счетов с оппонентами.

Ключевые слова: лustrация, посткоммунизм, трансформация, Центрально-Восточная Европа, Украина.

Natalya Minenkova. Lustration in Ukraine as a Factor of a Systemic Transformation.

The theoretical aspects of lustration, in particular different approaches to interpretation, specificity of the lustration practice in XX century, are investigated. The content of three bills on lustration, sent to the Verkhovna Rada of Ukraine in 2005, is under analysis. The article gives a proof that the lustration practice in XX century is a significant mechanism of a systemic transformation, which provides the legitimacy of “new” authorities in transitional period, but actually the lustration problem had never been an actual political trend during the period of independence of Ukraine. It exists entirely in the sphere of the right-radical and the populist political unions parties, which have a particular purpose to use lustration procedures to settle political and personal scores with their opponents.

Key words: lustration, postcommunism, transformation, East-Central Europe, Ukraine.

W jakiej mierze możliwa była praktyka lustracji na początku lat dziewięćdziesiątych na Ukrainie? Dlaczego próby procedur lustracyjnych po pomarańczowej rewolucji nie były udane? Czy dzisiaj istnieją zapotrzebowania, a co najważniejsze, warunki do jej pomyślnego zrealizowania? Na te pytania wciąż nie ma ostatecznej odpowiedzi, co podkreśla aktualność i znaczenie badanego problemu.

Za granicą nauka bada problemy lustracji dość intensywnie: w Polsce badanie tych problemów prowadzą Agnieszka Opalińska¹, Piotr Grzelak², Jan Woleński³, w Niemczech Wschodnich — Erhard Blankenburg⁴, w Czechach — Pavel Žaczek, Petr Blažek⁵ i in. Niestety, dorobek naukowy wymienionych badaczy pozostaje mało znany na Ukrainie. Wiele różnych artykułów opublikowano na Ukrainie po pomarańczowej rewolucji, jednak zdecydowana większość z tych tekstów miała charakter publicystyczny⁶. Badaniom zaś naukowym, w tym również aspektom prawnym lustracji, poświęcony został artykuł Stanisława Szewczuka⁷, a w kontekście przemian demokratycznych na Ukrainie lustrację badał Aleksandr Radczenko⁸.

Tak więc, biorąc pod uwagę, że kwestia lustracji w nauce ukraińskiej jest słabo zbadana i praktyka lustracyjna nie była przedmiotem szczegółowych badań naukowych, uznajemy za stosowne, aby ponownie zająć się tym problemem, a mianowicie: ustaleniem sedna oraz potrzeby lustracji w procesie transformacji systemowej w krajach postkomunistycznych i określeniem specyfiki projektów lustracyjnych oraz przyczyn ich nieudanej realizacji na Ukrainie.

Wyraz „lustracja” ma pochodzenie łacińskie. Po raz pierwszy termin ten (łac. *lustratio*) spotykamy w grecko-rzymskiej mitologii, gdzie oznacza on oczyszczenie przez ofiarę. W średniowieczu w Rzeczypospolitej lustracjami nazywano okresowe opisy dóbr królewskich w celu określenia ich rentowności, sprawdzenia składu ludności płacącej podatki, pieniężnych i naturalnych zobowiązań ludności⁹. W XIX w. termin ten nabrał znaczenia antykomunistycznego i prodemokratycznego, a więc lustracja była traktowana jako praktyka transformacji politycznej, mająca na celu przezwyciężenie negatywnych skutków poprzednich autorytarnych i totalitarnych reżimów oraz tworzenie warunków rozwoju i funkcjonowania demokracji. Nowe władze polityczne w krajach postkomunistycznych po upadku reżimów komunistycznych posiadały legitymizację i poszukiwały różnych sposobów pogłębiania i wzmacniania demokracji. Pomimo prozachodniej orientacji elity rządzącej oraz znacznej pomocy ze strony krajów zachodnich, ideały i wartości „zachodnich demokracji” nie mogły stać się podstawą legitymizacji nowych systemów ze względu na odrzucenie tych wartości przez społeczeństwo, nawet w Niemczech Wschodnich, które były najmniej poddane wpływowi „realnego socjalizmu”¹⁰. Jako ścieżkę rozwoju wybrano w tych krajach przede wszystkim przywrócenie tożsamości narodowej i tylko w drugiej kolejności — orientacji na wartości zachodnie. Kluczową kwestią legitymizacji nowych reżimów stała się w ten sposób postawa wobec władz komunistycznych, które utrzymywały swoją dominację za pomocą wykorzystania siły militarnej, represji oraz urządzonych na wzór KGB krajowych służb specjalnych, tj. przez totalitarne metody rządzenia oraz niszczenie tożsamości narodowej. To oczywiście, że właśnie dlatego większość nowych reżimów w Europie Środkowo-Wschodniej w celu legitymizacji i wzmocnienia tożsamości narodowej postanowiło oczyścić społeczeństwo z tajnych współpracowników, pracowników aparatu państwowego, sędziów i innych grup społecznych, które wspierały żywotność poprzednich reżimów komunistycznych. Podobna praktyka polityczna wprowadzona w latach dziewięćdziesiątych XX w. przez reżimy polityczne w krajach postkomunistycznych w celu uzyskania legitymizacji przez nowe władze polityczne i wdrożenia nowego mechanizmu rotacji elit była nazywana lustracją.

¹ J. Woleński, *Lustracja jako zwierciadło*, Kraków 2007, s. 226.

² P. Grzelak, *Wojna o lustrację*, Warszawa 2005, s. 251.

³ J. Woleński, *Lustracja jako zwierciadło*, s. 226.

⁴ Э. Бланкенбург, Люстрация и „отлучение от профессии” после падения восточногерманского тоталитарного режима, „Конституционное право: восточноевропейское обозрение”, 1999, № 4, с. 29-36.

⁵ П. Блажек, Переход к демократии и люстрация, *Трансформация Чешский опыт*, Прага 2006, с. 193-203.

⁶ М. Белецкий, Призрак люстрации: [проблеми кадр. політики в органах держ. влади після виборів Президента України 2004 р.], „СН-Столичные новости”, 2005, 18-24 янв. №2, с. 5-6; О. Доній, Люстрація чи ротация?: влада мусить пройти через самоочищення. Сусп-во має цьому допомогти: [пробл. запровадження люстрац. законодавства як одного з механізмів ротатії політ. еліт в Україні], „Україна молода”, 2005, 19 січ., с. 5; i-Люстрація влади в Україні, strona internetowa: Українська політична соціальна мережа Politiko, <http://politiko.ua/blogpost6415>; С. Ярова, Вогонь і дим люстрації, законопроект „Про люстрацію” та досвід проведення люстрації в країнах Центр.-Схід. Європи, Київ сьогодні, 2005, 11-17 лют., с. 1-6.

⁷ С. Шевчук, Люстрація як ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління, „Юридичний журнал”, 2006, № 2. Strona internetowa: Юридичний журнал, <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2140>.

⁸ О. Радченко, Латинська Україна: нескінченність демократичного транзиту, Наукові записки, серія „Політичні науки”, „Демократичний транзит в Україні: підсумки електорального циклу 2004-2007 рр.”, Острого: Видавництво Національного університету „Острозька академія”, Випуск 3, 2008, с. 183-194.

⁹ Советский энциклопедический словарь, Гл. ред. А.М. Прохоров, М.: Ось. Энциклопедия, 1985, 1600 с, с. 734.

¹⁰ Э. Бланкенбург, Люстрация и „отлучение от профессии” после падения восточногерманского тоталитарного режима, *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*, 1999, № 4, с. 29-36.

Burzliwe publiczne i naukowe dyskusje, trwające od końca lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, a niezakończone do dnia dzisiejszego, nie przyniosły jasnej definicji tego pojęcia. Analizując istniejący dorobek naukowy, możemy wyodrębnić dwa przeciwstawne podejścia koncepcyjne.

Zgodnie z pierwszym podejściem, tzw. tradycyjnym, ponieważ jest on dominujący, lustracją nazywano „usunięcie osoby z życia politycznego lub karanie prawne za działania w trakcie poprzedniego reżimu”¹¹. Definicja ta koncentruje się na „ściganu kryminalnym elit i przywódców poprzednich reżimów oraz masowych procedurach dochodzeniowych wobec osób dobrowolnie współpracujących z poprzednim reżimem”. A więc lustracja traktowana jest jako system ukarania winnych bez ograniczenia czasowego.

Alternatywne podejście do interpretacji lustracji, tzw. retroaktywne, podkreśla przede wszystkim nie ukaranie, „lecz ustalenie wstecznej sprawiedliwości, odnowionej drogą informowania, a mianowicie, poprzez zamieszczenie informacji na temat niektórych działań, które zostały uznane za przestępcze i osób, które je dokonały”¹². Kara w tym przypadku ma aspekt przeważnie moralny, a głos decydujący o moralnym potępieniu należy do społeczeństwa. W sposób najbardziej skuteczny ustanowienie wstecznej sprawiedliwości może wystąpić natychmiast po zmianie władzy.

Koncepcyjnie lustracja w kontekście przestrzeni postkomunistycznej, pomimo różnych akcentów, to po pierwsze, „mechanizm demontażu struktur starego systemu i odbudowy w ich miejsce instytucji społeczeństwa demokratycznego; po drugie, kształt odnowienia, rotacji elity”; po trzecie, „sposób na przywrócenie i ochronę wartości demokratycznych”.

Jest więc jasne, że proces lustracji nie jest i nie może być celem, ale jest tylko środkiem do budowania „nowego” systemu politycznego.

Z praktyki reform lustracyjnych wynika, że osiągnięcie celu zależy od wielu czynników, z których najważniejsze to: autorytet moralny „nowego rządu”, poparcie dla pomysłu „oczyszczenia” i odnowienia struktur władzy w społeczeństwie, istnienie podstaw prawnych odpowiednich do prawa międzynarodowego, opartego o światowe doświadczenia.

Rozważmy bardziej szczegółowo proces lustracji na Ukrainie. Ukraiński polityczny establishment już na początku lat dziewięćdziesiątych rozważał temat lustracji, ale do prezentacji i omówienia odpowiednich ustaw sprawa nigdy nie doszła. Tematy lustracyjne zostały ponownie podjęte po pomarańczowej rewolucji. Właśnie wtedy do Rady Najwyższej praktycznie równocześnie złożono trzy projekty.

Pierwszy — „Ustawa o lustracji” (zarejestrowana w Radzie Najwyższej pod nr 7028 z 2 stycznia 2005 r.) — został przygotowany przez posła Rady Najwyższej Wasyla Czerwonija (blok partii „Nasza Ukraina”), Andrzeja Szkila (upoważniony od frakcji parlamentarnej BJT) i Sergiusza Oleksiuka (frakcja parlamentarna Ukraińska Partia Ludowa)¹³. Ten dokument interpretował lustrację jako proces mający na celu ustalenie zgodności z prawdą oświadczeń obywateli Ukrainy pretendujących na stanowiska kierownicze w sferze ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, w przedszkolach, szkołach, liceach, kolegiach, uniwersytetach, komisjach wyborczych, mediach, partiach politycznych i organizacjach publicznych na Ukrainie. Sprawdzeniom lustracyjnym podlegały cztery kategorie osób, które: 1) „współpracowały z (w) KGB do 1991 roku” oraz ze „służbami wywiadowczymi innych państw”; 2) „były zaangażowane w sfałszowanie wyborów prezydenckich na Ukrainie w 2004 r., i wzywały do separatyzmu — federalizacji, przymusowego (militarnego) rozwiązywania konfliktów politycznych w czasie masowych protestów...”; 3) „łamały przysięgę funkcjonariuszy” organów ścigania, Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, prokuratorów, sędziów sądownictwa Ukrainy, członków Sił Zbrojnych Ukrainy; 4) „działały jako adwokaci po stronie lub w interesie prokuratury w procesach potępienia członków OUN-UPA oraz innych uczestników ruchu wyzwolenia, patriotów Ukrainy i członków organizacji praw człowieka w byłym ZSRR i Ukrainie”. Procedura sprawdzania lustracyjnego przewidywała powołanie specjalnej komisji w Radzie Najwyższej Ukrainy, Radzie Najwyższej Autonomii Krymskiej, regionalnych radach, Kijowskiej i Sewastopolskiej radzie miejskiej oraz w organach wykonawczych. Tym agencjom miało być powierzone zadanie zbadania i podjęcia decyzji o zakwalifikowaniu lub nie danej osoby do czterech typów przestępstw określonych w art. 3. Osoba uznana za winną miała być pozbawiona prawa obejmowania posady przez okres od 5 do 10 lat.

¹¹ С. Шевчук, Люстрація як ретроактивна справедливість: європейські стандарти захисту прав людини при переході до демократичного правління, strona internetowa: Юридичний журнал, 2006, № 2, <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2140>.

¹² Ibidem.

¹³ Проект Закону про люстрацію, № 7028, http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=22947.

Drugi projekt ustawy został zarejestrowany w parlamencie pod nr 7028-1 z 4 lutego 2005 r., jego autorem był Lewka Lukjanenko¹⁴. Tekst projektu nie zawierał wyrazu „lustracja”. Zaproponowano w nim, aby ograniczyć dostęp do obejmowania stanowisk w organach państwowych Ukrainy dwóm kategoriom osób: „pierwsza — to osoby, które współpracowały ze służbami specjalnymi ZSRR”, identycznie jak w pierwszej grupie z poprzedniego projektu nr 7028, „druga — to osoby, które zajmowały wysokie stanowiska w partii komunistycznej, Armii Radzieckiej, Siłach Wojskowo-Morskich”. Praktyka lustracyjna przewidywała, że osoba pretendująca na stanowisko kierownicze (lub już je obejmująca) musi podać na liście obliczenia kadry, że nie działa w wyżej wymienionych instytucjach, jak również w zagranicznych służbach wywiadowczych. Następnie szef organizacji powinien był odwołać się do SBU o weryfikację przedłożonych informacji. Jeśli zostawał ustalony fakt takiej współpracy lub okazywało się, że obywatel złożył nieprawdziwe oświadczenia, miała być rozwiązana z nim umowa o pracę. Prawo miało być ważne w ciągu 5 lat od daty publikacji.

Trzeci projekt „O lustracji”, zarejestrowany pod nr 7028-2 z 2 marca 2005 r. — złożył przewodniczący zespołu autorów Olega Tiahnybok¹⁵. W części ogólnej procedury lustracji określone były jako czyszczenie władz publicznych, samorządów, przedsiębiorstw, instytucji i organizacji z ideologów i dystrybutorów kolonizacyjnej polityki Moskwy poprzez tymczasowy zakaz (na pięć lat) zajmowania stanowisk kierowniczych. Wyodrębniono dwie kategorie: „pierwsza — osoby, które pracowały na wysokich stanowiskach w Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego i KGB ZSRR, druga — osoby, które świadomie (w tym potajemnie) współpracowały z organami bezpieczeństwa państwowego ZSRR, lub uczestniczyły w prześladowaniu obywateli ZSRR”. Procedura przewidywała, że osoba ubiegająca się o posadę wykonawczą lub ją obejmująca na Ukrainie powinna złożyć odpowiednie oświadczenie, które miało być sprawdzone i ogłoszone przez specjalny zespół lustracyjny. W razie ustalenia takiej współpracy osoba w ciągu pięciu dni powinna zostać zwolniona ze stanowiska (lub ma być jej odmówione objęcie posady). Naruszenie tego przepisu miało skutkować pociągnięciem do odpowiedzialności administracyjnej — w formie kary, zwolnienia lub usunięcia z urzędu — kierownika instytucji.

Analizując treść tych projektów, należy zauważyć, że wszystkie one przewidywały lustrację tradycyjnego typu, tj. usunięcie z posady w rządzie lub w zarządzaniu i ukaranie tych, którzy współpracowali z dawnym reżimem. Łatwo więc było przewidzieć dalszy los tych dokumentów — zostały one odrzucone w lutym–marcu 2005 r., a nie były nawet dopuszczone do procedury głosowania. Wśród podstawowych uwag wymieniono, że — po pierwsze — zawartość tych projektów stała w sprzeczności z aktualnie obowiązującymi zasadami prawnymi Ukrainy, a po drugie, zawierała istotne niedociągnięcia natury technicznej i prawnej¹⁶.

Współcześnie tematy lustracyjne na Ukrainie nigdy nie były aktualnym politycznym trendem. Projekty ustaw z lat 2004-2005 były praktycznie jedyną próbą prawnej rejestracji i przeprowadzenia lustracji w naszym kraju. W dziedzinie politycznej współczesnej Ukrainy problem lustracji nadal istnieje tylko w prawym radykalnym sektorze, w tym aktywnym zwolennikiem lustracji jest Ogólnoukraińskie Stowarzyszenie „Swoboda”¹⁷ i organizacja publiczna „Lustracja”¹⁸. Ponadto w maju 2011 r. media doniosły, że odbył się kongres założycielski partii politycznej o nazwie „Ukraińska Lustracja”¹⁹, którego liderem został wybrany niesławny major Mykoła Melnyczenko²⁰. Ta siła polityczna ogłosiła również jako

¹⁴ Проект Закону щодо певних обмежень при обійманні посад в державних органах влади України, № 7028_1, http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=23216.

¹⁵ Проект Закону про люстрацію, № 7028_2, http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=23762.

¹⁶ Висновок на проект закону України „Щодо обмежень при обійманні посад в державних органах влади України” (реєстр. № 7028-1 від 04.02.05 р.), http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=23216; Висновок на проект Закону України „Про люстрацію” (реєстр. № 7028-2 від 02.03.2005 р.), http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=23762; Висновок на проект Закону України „Про люстрацію” (реєстр. № 7028 від 01.02.2005 р.), http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=22947.

¹⁷ Програма ВО „Свобода” (чинна), http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama/.

¹⁸ Про організацію, Сайт громадської організації люстрація, <http://www.lustration.org.ua/?cat=1>.

¹⁹ Мельниченко очолив партію, strona internetowa Інформаційне агентство УНІАН., <http://www.unian.ua/news/438651-melnichenko-ocholiv-partiyu.html>.

²⁰ Mykoła Melnyczenko major, w latach 1994-2000 funkcjonariusz ochrony prezydenta Ukrainy Leonida Kuczmy. W 2000 r., po ujawnieniu nagrań, które mogły świadczyć, iż Kuczma zlecił zabicie dziennikarza Georgija Gongadzego, zbiegł na Zachód. W 2007 r. wrócił na Ukrainę (rodzina pozostała w USA), w 2011 r., po odnowieniu sprawy karnej, znów wyjechał z kraju, ale pod koniec 2012 r. został aresztowany na lotnisku w Kijowie. Do dziś usiłuje robić wokół nagrań sensację, twierdząc, że zawierają one także dowody udziału Julii Tymoszenko w zabójstwie Eugena Scherbanya, popełnionego na zamówienie Pavla Lazarenki.

główny cel swojej działalności ogólną lustrację, czyli usunięcie wszystkich urzędników państwowych, którzy byli u władzy w czasie uzyskania niepodległości, ale Ministerstwo Sprawiedliwości Ukrainy dotychczas nie zarejestrowało partii o takiej nazwie.

Należy również zauważyć, że Ukraina jest jednym z tych postkomunistycznych krajów, w których sowiecka przeszłość ze wszystkimi jej okrucieństwami nie została poddana publicznemu potępieniu (z wyjątkiem zachodniego regionu). Partia komunistyczna nadal cieszy się wyborczym poparciem i wchodzi do parlamentu, a tendencja ta od ponad dwudziestu lat pozostaje stabilna. W tym kontekście próby przeprowadzenia procesu lustracji w 2005 r. były romantycznym złudzeniem i jednocześnie strategicznym błędem. Lustracja, jak wspomniano wcześniej, w odniesieniu do systemów podlegających transformacji, wymaga publicznego porozumienia, tylko pod tym warunkiem może być skuteczna w osiągnięciu głównego celu.

Lustracje w krajach postkomunistycznych mają być interpretowane jako ważny mechanizm transformacji systemowej, który zapewnia autorytet i legitymizację „nowego” rządu w okresie przejściowym. Absolutnie koniecznym warunkiem lustracji jest społeczne porozumienie i wola politycznej elity. Brak tych dwu czynników sprawił, że w praktyce nie doszło do przeprowadzenia lustracji na Ukrainie oraz do przemian demokratycznych. Dzisiaj w naszym kraju nadal temat lustracji znajduje się na politycznym i społecznym marginesie, funkcjonując w obszarze prawnym pravicowo-radykalnych i populistycznych ugrupowań politycznych, pragnących skorzystać z procedur lustracyjnych w celu rozstrzygnięcia politycznych i osobistych roszczeń wobec przeciwników.